

Απόσταση και βιβλιοθήκες ή πώς ερμηνεύεται η επικοινωνία των χρηστών με τα κέντρα πληροφορίας και γνώσης στις σημερινές συνθήκες

Distance and libraries, or how communication among users and information and knowledge centres is interpreted in current conditions

Κατερίνα Τοράκη
Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
toraki@tee.gr

Katerina Toraki
Technical Chamber of Greece, Ionian University
toraki@tee.gr

Περίληψη

Στην εισήγηση γίνεται αρχικά μία θεωρητική τοποθέτηση στις έννοιες φυσικός χώρος, χρόνος, απόσταση και απομακρυσμένος σε σχέση με τις έννοιες βιβλιοθήκες, χρήστες και πηγές πληροφόρησης. Αναφέρεται ο ρόλος της απόστασης στην ανάπτυξη και λειτουργία των βιβλιοθηκών μέσα στο χρόνο και περιγράφεται ένα μοντέλο επικοινωνίας στις σημερινές συνθήκες. Στη συνέχεια, επιχειρείται η μεταφορά της παραπάνω περιγραφής στην ελληνική πραγματικότητα. Αρχικά, αναζητείται η γενική εικόνα της υπάρχουσας κατάστασης, ενώ γίνεται προσπάθεια ειδικότερης αναφοράς και σύγκρισης ανάμεσα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά χρηστών που προέρχονται από τον ακαδημαϊκό και από τον επαγγελματικό χώρο και διατυπώνονται ανάλογα συμπεράσματα.

Εισαγωγή

Η απόσταση ως έννοια στο πλαίσιο της κοινωνιολογίας της πόλης, έχει ονομαστεί «φυσικό εμπόδιο»¹. Οι μελέτες για την οργάνωση και το ρόλο του χώρου λαμβάνουν υπόψη τους το εμπόδιο αυτό και διατυπώνουν προτάσεις για την αντιμετώπισή του. Γενικά, η οργάνωση και η εξέλιξη του χώρου είναι συνάρτηση και συνέχεια της κοινωνικής – και οικονομικής – εξέλιξης. Σήμερα, ο χώρος αποκτά (και) νέα σημασία, δεν εγκαταλείπεται ο φυσικός χώρος, εκτοπίζεται ή, καλύτερα, χρησιμοποιείται ταυτόχρονα με τον ηλεκτρονικό χώρο για την παροχή ανάλογων, ίδιων ή συμπληρωματικών υπηρεσιών. Ο χώρος αντιμετωπίζεται ως έννοια που περιλαμβάνει τόσο το φυσικό χώρο, όσο και τον λεγόμενο κυβερνοχώρο ή εικονικό χώρο (virtual space). Η νέα αυτή έννοια δεν ξεπήδησε μόνο από την ούτως ή άλλως μεγάλη ανάπτυξη των ηλεκτρονικών και επικοινωνιακών τεχνολογιών, αλλά και από την όλη διαμόρφωση των συνθηκών της κοινωνικής και επαγγελματικής ζωής και ταυτόχρονα την ανάπτυξη της πόλης και της

περιφέρειας στις συνθήκες αυτές. Ο κυβερνοχώρος αναφέρεται στην αλληλεπίδραση υπολογιστών που βρίσκονται σε απόσταση, όσον αφορά τη φυσική τους θέση.

Στη βιβλιογραφία θα βρει κανείς έννοιες γύρω από το χώρο (space) και τον τόπο (place), να εξετάζονται από την πλευρά της αρχιτεκτονικής, της περιφερειακής ανάπτυξης, της κοινωνιολογίας και της γεωγραφίας. Ο κυβερνοχώρος είναι ο χώρος όπως εμφανίζεται στον κόσμο των επικοινωνιών με υπολογιστές και δίκτυα. Αναφέρεται επίσης ο κυβερνοτόπος (cyberplace), για να υποδηλώσει την επίδραση της υποδομής του κυβερνοχώρου στην υποδομή του παραδοσιακού τόπου. (Batty, 1997).² Η εικονική γεωγραφία είναι το επιστημονικό πεδίο που εξετάζει τις μεταβολές στη διαμόρφωση της έννοιας του χώρου και του τόπου ως ξεχωριστής οντότητας.

Οι έννοιες της κινητικότητας και της ταχύτητας που διατυπώθηκαν στον 20^ο αιώνα, συνδέθηκαν τόσο με την ανάπτυξη της πόλης όσον αφορά την αρχιτεκτονική και πολεοδομική της εξέλιξη, όσο και με την ανάπτυξη των οικονομικών, κοινωνικών και εμπορικών σχέσεων (Hubbard and Lilley, 2004). Η πόλη πλέον δεν χαρακτηρίζεται από μια συγκεκριμένη δομή, στο πλαίσιο χωρικών και χρονικών παραμέτρων, όσο από ροές που περιλαμβάνουν ανταλλαγές και αλληλεπιδράσεις. (Castells, 1989, 2000). Ο Castells, κάνοντας μια εκτενή ανάλυση στην έννοια αυτή, αναφέρει ότι ο χώρος των πόλεων αλλά και των οργανισμών είναι χώρος ροών (space of flows) και ότι η πραγματοποίηση των διαφόρων λειτουργιών εξαρτάται από την πρόσβαση στο αντίστοιχο επίπεδο του δικτύου επικοινωνίας. Οι άνθρωποι, λέει, ζουν ακόμη σε τόπους (φυσικούς), δηλαδή στο χώρο των τόπων, υπάρχει όμως ο κίνδυνος να χαθεί ο ρόλος του τόπου στην επικοινωνία και στην πολιτιστική ανταλλαγή από την οργάνωση στο χώρο των ροών, εάν δεν αποκατασταθούν πολιτιστικές, πολιτικές και φυσικές γέφυρες ανάμεσα στις δύο μορφές χώρου. Ο χώρος των ροών αναφέρεται στην παγκοσμιοποίηση, ενώ ο χώρος των τόπων αναφέρεται στην τοπικότητα, στην ιδιαίτερη δηλαδή ταυτότητα του κάθε τόπου.

Από την άλλη, έχει αναφερθεί η διάκριση ανάμεσα στις έννοιες «κοινότητα» και «χωρική ενότητα». Στην πρώτη περίπτωση, περιλαμβάνονται άτομα με σχετιζόμενα επαγγελματικά, οικονομικά ή κοινωνικά ενδιαφέροντα, ενώ στη δεύτερη, περιλαμβάνονται σύνολα ατόμων που εδρεύουν στον ίδιο χώρο. Κατά μία άποψη, αυτό που έχει σημασία στην ανάπτυξη των πόλεων, αλλά και των νέων κοινωνικών σχέσεων γενικότερα, είναι η διαχείριση και η ανταλλαγή και επομένως ίσως η κοινότητα με την παραπάνω έννοια μπορεί να είναι αυτή που περισσότερο χαρακτηρίζει την κατάσταση στο δικτυωμένο περιβάλλον, ή τουλάχιστον ενδιαφέρει στο πλαίσιο διερεύνησης των χαρακτηριστικών που έχουν σχέση με την ανάπτυξη και τη λειτουργία συγκεκριμένων συστημάτων. Μάλιστα, σε μελέτες που έχουν γίνει για τις επιδράσεις της ηλεκτρονικής επικοινωνίας στις σχέσεις των ανθρώπων, διατυπώνονται απόψεις ότι δημιουργούνται νέες κοινότητες, οι εικονικές, ανάμεσα σε άτομα με κοινά χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντα, που έχουν ή δεν έχουν επικοινωνία και σε φυσικό περιβάλλον.

Ηδη, από τα μέσα της δεκαετίας του '60, σε μελέτη για τις κοινωνικές σχέσεις στο Παρίσι, διατυπώνεται το συμπέρασμα ότι «η επιθυμία μιας ευκολίας στην επικοινωνία μέσα στο μεγάλο οικιστικό συγκρότημα {του Παρισιού} θεωρείται προτιμότερη από το να αναζητείται ένα κοινωνικό μικρο-περιβάλλον επί τόπου».³ Ο ερευνητής (Retel) που

εκπόνησε τη σχετική μελέτη, είχε προβλέψει ότι «η κοινωνική ζωή στην πόλη ... θα ξαναπάρει μια νέα πνοή καθώς οι ομάδες των κατοίκων της θα διαρθρώνονται μεταξύ τους σε καθαρά κοινωνιολογική βάση.» Αυτό, συνεχίζει, «ισοδυναμεί τελικά με την αναγνώριση ότι υπάρχει διάκριση ανάμεσα στην ενότητα της πόλης και την κοινωνική ζωή...».⁴

Τα παραπάνω ενισχύουν, κατά τη γνώμη μου, την άποψη του Castells, για την ανάγκη προσεκτικής μελέτης των «κοντινών» και «μακρινών» χώρων, ώστε να μην χαθούν τα ιδιαίτερα «τοπικά» χαρακτηριστικά στην «απομακρυσμένη» επικοινωνία, στο πλαίσιο του χώρου ροών.⁵

Σε σχέση με την τεχνολογία στις επικοινωνίες, τον κυβερνοχώρο και την εικονική πραγματικότητα που δημιουργεί νέα μεταφορά στην έννοια του χώρου, ο Castells εφηύρε το όρο πραγματική εικονικότητα (real virtuality) αντί της εικονικής πραγματικότητας, για να υποδηλώσει ότι και ο κόσμος του κυβερνοχώρου, ο εικονικός κόσμος, αφορά και αναφέρεται σε αλληλεπιδράσεις στο πλαίσιο και του φυσικού χώρου, γίνεται δηλαδή, κατά μια έννοια, πραγματικός με τη βοήθεια της τεχνολογίας, αν και όχι φυσικός.⁶

Και αν πάρουμε τέλος την εικόνα για τον κόσμο του Σοπενάουερ που είπε ότι «ο κόσμος είναι η φαντασία μου», τότε ακολουθώντας το βιβλίο του Bachelard για την ποιητική του χώρου και το ρόλο της φαντασίας στην υπέρβαση και στο ξαναδημιούργημα της πραγματικότητας, μπορούμε να φανταστούμε έναν κόσμο, έναν χώρο και έναν τόπο όπως τον θέλουμε ή όπως τον αντιλαμβανόμαστε ότι πρέπει να είναι (Bachelard, 1982).

Η βιβλιοθήκη στην ηλεκτρονική εποχή

Η παραπάνω εισαγωγή στις έννοιες του χώρου και της απόστασης από την πλευρά της αρχιτεκτονικής και της γεωγραφίας έγινε για να φανεί η αναγκαιότητα μελέτης των ζητημάτων αυτών και στο πλαίσιο των εξελίξεων στη βιβλιοθηκονομία και την πληροφόρηση.

Η έννοια της βιβλιοθήκης είχε πάντα στενή συνάφεια με τις έννοιες του χώρου και του χρόνου, το περιεχόμενο της βιβλιοθήκης ήταν συνδεδεμένο με έναν – φυσικό – χώρο για την αποθήκευσή και την χρήση του και οι υπηρεσίες παρέχονταν σε σύντομο – ή άμεσο – χρόνο.

Στη βιβλιοθήκη, οι θεωρίες για την επέκταση της έννοιας του χώρου και την ανάπτυξη του κυβερνοχώρου έχουν μία από τις πρώτες θέσεις σε παρουσία και εφαρμογή. Η έννοια της μεταφοράς (metaphor) χρησιμοποιείται για να δείξει ότι, τουλάχιστον στις αρχικές φάσεις ανάπτυξης της νέας έννοιας, λαμβάνει χώρα η μεταφορά, συχνά με τη μορφή μίμησης, των χαρακτηριστικών και των λειτουργιών της παλαιάς έννοιας στην καινούρια, η μεταφορά δηλαδή της παραδοσιακής βιβλιοθήκης στη βιβλιοθήκη της νέας εποχής, στην ηλεκτρονική, στην εικονική, στην ψηφιακή, στην υβριδική βιβλιοθήκη, ή στη βιβλιοθήκη της εικονικής πραγματικότητας.

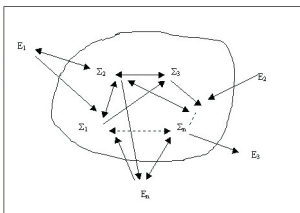
Αυτό που συμβαίνει και ενδιαφέρει να εξεταστεί στο πλαίσιο του κυβερνοχώρου, είναι οι λειτουργίες που διαδραματίζονται ανάμεσα στους κόμβους των δικτύων που τον απαρτίζουν και κατά συνέπεια οι ανθρωπίνες δραστηριότητες, η επικοινωνία των ατόμων μέσω των δικτύων.

Αναφέρθηκε παραπάνω ότι η απόσταση αποτελεί φυσικό εμπόδιο στη λειτουργία και στις ροές της πόλης. Στην περίπτωση της βιβλιοθήκης, αυτό το εμπόδιο αντιμετωπίζεται καλύτερα με τη βοήθεια της τεχνολογίας. Και το ζητούμενο είναι ποια αντιμετώπιση θα υπάρξει, πώς θα λειτουργήσει η βιβλιοθήκη για να υπηρετεί το ρόλο της ως κέντρο φύλαξης και διάδοσης της γνώσης.

Ανοίγοντας μια παρένθεση για το ρόλο της απόστασης στη λειτουργία της βιβλιοθήκης πριν από την εισαγωγή της τεχνολογίας, μπορούμε να αναφέρουμε ότι υπηρεσίες απομακρυσμένης παράδοσης, έναντι μάλιστα συνδρομής, αναπτύχθηκαν ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα στις ΗΠΑ (το 1820 στη Ν. Υόρκη η Mercantile Library). Εξ άλλου, ο Jordan (1970) προσπαθεί με μαθηματικούς υπολογισμούς να αιτιολογήσει το οικονομικό όφελος από μία τέτοια υπηρεσία, έναντι της επίσκεψης στη βιβλιοθήκη.

Γίνεται λόγος για απομακρυσμένες υπηρεσίες, για υπηρεσίες που βρίσκονται ή που παρέχονται μακριά, σε απόσταση, και για τις δυνατότητες πρόσβασης ή παροχής, ως να είναι απτές, ως να ανταποκρίνονται σε έναν φυσικό ή πραγματικό κόσμο. Είναι πραγματικός ο κόσμος του ηλεκτρονικού χώρου; Αν δεχτούμε τον όρο «πραγματική εικονικότητα» του Castells, τότε ναι, χρησιμοποιούμε τον εικονικό χώρο όπως και ταυτόχρονα με το φυσικό, για να περιγράψουμε τα χαρακτηριστικά και τις λειτουργίες μιας σημερινής βιβλιοθήκης.

Η απόσταση είναι έννοια που απασχολεί τις βιβλιοθήκες όλο και περισσότερο, ανάλογα και με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Η απόσταση μπορεί να μελετηθεί τόσο σε σχέση με την επικοινωνία και τις υπηρεσίες που παρέχει στους τελικούς χρήστες, αλλά και συνολικά με τον τρόπο λειτουργίας, επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με εσωτερικούς και εξωτερικούς συντελεστές της. Αυτοί, πέρα από τους χρήστες, μπορεί να είναι το προσωπικό, οι προμηθευτές, οι εκδότες, άλλες βιβλιοθήκες, άλλοι φορείς, και για κάθε περίπτωση θα μπορούσε να διερευνηθεί ποια μπορεί να είναι η θέση τους (Σχ. 1 & 2).

Σχ. 1 Εσωτερικές και εξωτερικές συνιστώσες της βιβλιοθήκης και οι σχέσεις μεταξύ τους

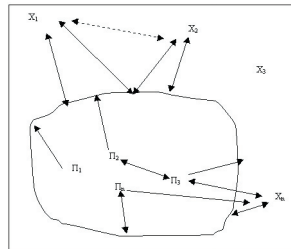
Για παράδειγμα, ενδιαφέρον θα είχε η διερεύνηση εάν και με ποιες συνθήκες το προσωπικό των βιβλιοθηκών εργάζεται μακριά από το φυσικό χώρο των βιβλιοθηκών ή σε ποιο βαθμό παρατηρείται από μακριά επικοινωνία με τους προμηθευτές και όλα αυτά, σε ποια μορφή και σε ποιο βαθμό παρατηρούνται στην Ελλάδα.

Όσον αφορά τους τελικούς χρήστες, πρωταρχικός στόχος των βιβλιοθηκών είναι η

αντίληψη και ο προσδιορισμός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και των αναγκών τους, σε κάθε περίπτωση, αλλά και όταν βρίσκονται σε απόσταση με αυτές. Η διατύπωση «όταν βρίσκονται» και όχι «που βρίσκονται» σε απόσταση γίνεται για να δηλωθεί ότι οι ίδιοι χρήστες μπορεί να είναι επισκέπτες («χρήστες σε φυσικό χώρο») ή απομακρυσμένοι (ή «χρήστες σε εικονικό περιβάλλον»).⁷

Έτσι, λαμβάνοντας υπόψη για τους χρήστες το διαχωρισμό ανάμεσα στην κοινότητα και στην χωρική ενότητα

που αναφέρθηκε παραπάνω και στις βιβλιοθήκες την παραδοχή ότι ισχύουν οι διακρίσεις σε τύπους όπως χρησιμοποιούνται μέχρι τώρα (ακαδημαϊκή, δημόσια, ειδική κλπ), θα μπορούσαμε να πούμε ότι η διάκριση σε χωρικές ενότητες ταιριάζει περισσότερο στις δημόσιες και δημοτικές βιβλιοθήκες που εξυπηρετούν κύρια μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, ενώ οι κοινότητες έχουν ιδιαίτερα και διαφορετικά χαρακτηριστικά στις ειδικές βιβλιοθήκες.

Σχ. 2 Σχηματική παρουσίαση των λειτουργιών επικοινωνίας

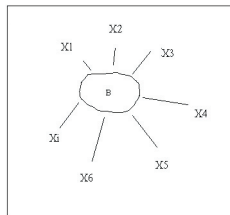
Ιδιαίτερη περίπτωση μελέτης θα μπορούσαν να αποτελέσουν οι χρήστες στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, που αποτελούν κοινότητες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αλλά και που βρίσκονται παραδοσιακά στον οριοθετημένο, γεωγραφικά και φυσικά, χώρο του ακαδημαϊκού ιδρύματος, αποτελούν δηλαδή χωρικές ενότητες, σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό. Από την άλλη όμως, τα ακαδημαϊκά ιδρύματα αναλαμβάνουν όλο και περισσότερο μέρος στα προγράμματα εκπαίδευσης από απόσταση, με ιδιαίτερο ρόλο στις βιβλιοθήκες, όπου δεν μπορεί πλέον η έννοια της χωρικής ενότητας.

Ζητήματα που ανακύπτουν από τη διερεύνηση του ρόλου της απόστασης μπορεί να είναι:

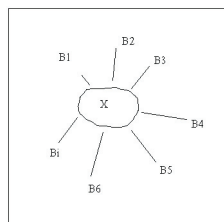
- Ανάπτυξη υπηρεσιών απομακρυσμένης επικοινωνίας και πρόσβασης
- Ορισμός και οριοθέτηση της απόστασης (γεωγραφικά ή τεχνολογικά)
- Εύκολο και φιλικό περιβάλλον διεπαφής
- Ανάγκη βοήθειας (από το σύστημα, από ανθρώπους απ' ευθείας ή με χρονική υστέρηση)
- Φόβος ότι η τεχνολογία υποβαθμίζει το ρόλο και την ανάγκη του προσωπικού βιβλιοθήκης

- Προβλήματα πνευματικών δικαιωμάτων
- Μείωση προσωπικού
- Μεταβολή της βαρύτητας των λειτουργιών της μεμονωμένης βιβλιοθήκης
- Μεταβολή του οργανογράμματος και της διοικητικής οργάνωσης
- Συνεργασίες με τρίτους
- Υψηλές απαιτήσεις στη γνώση των τεχνολογικών εξελίξεων

Η σχέση των χρηστών με τη βιβλιοθήκη σε σχέση με την απόσταση μπορεί να έχει τη μορφή όπως το σχήμα 3, όπου η βιβλιοθήκη είναι στο κέντρο ή όπως στο σχήμα 4, όπου ο χρήστης είναι στο κέντρο και επικοινωνεί με διάφορες βιβλιοθήκες.

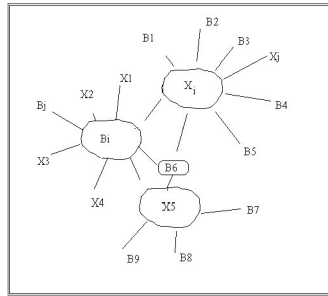
Σχ. 3 Το σύστημα Βιβλιοθήκη – Χρήστης, όταν η Βιβλιοθήκη βρίσκεται στο κέντρο

Σχ. 4 Το σύστημα Βιβλιοθήκη – Χρήστης, όπου ο Χρήστης βρίσκεται στο κέντρο

Στην πραγματικότητα όμως, αυτό που μπορεί να ισχύει στο χώρο των ροών, είναι αυτό που φαίνεται στο σχήμα 5, όπου πλέον οι κόμβοι στο χώρο της δικτυωμένης κοινωνίας είναι και οι βιβλιοθήκες και οι χρήστες και όπου το κέντρο μπορεί να είναι και η μία και η άλλη πλευρά.

Ο χώρος της πραγματικής εικονικότητας όπως τον ονομάζει ο Castells, αποκτά πλέον διαδραστικά χαρακτηριστικά, που στην πορεία μπορούν να μεταφραστούν σε μεταβολές όχι μόνο στις πρακτικές πλευρές της λειτουργίας ενός πληροφοριακού συστήματος (π.χ. στη διοικητική και οργανωτική του μορφή κλπ), αλλά και στη συνολική του παρουσία και στο ρόλο των ξεχωριστών συντελεστών που το απαρτίζουν.

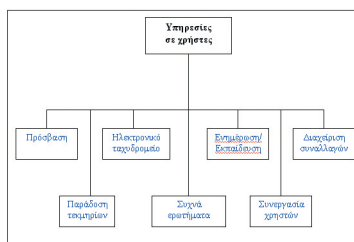
Σχ. 5 Το σύστημα Βιβλιοθήκη – Χρήστης, όπου υπάρχει αλληλεξάρτηση

Έτσι, με βάση τα παραπάνω, γίνεται εδώ μια προσπάθεια να παρουσιαστεί το ζήτημα της απόστασης τόσο στην επικοινωνία όσο και στην ανάπτυξη υπηρεσιών σε σχέση με την παράμετρο αυτή.

Ξεκινώντας από την επικοινωνία και αναζητώντας τα χαρακτηριστικά της επικοινωνίας από απόσταση βιβλιοθήκης και χρηστών, μπορούμε κατ' αρχήν να ορίσουμε τις δυνατότητες επικοινωνίας σε σχέση με το χώρο και το χρόνο. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, η επικοινωνία από μακριά μπορεί να γίνει με τηλέφωνο, τηλεομοίτυπο, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τηλεδιάσκεψη,.

	Ίδιος χρόνος	Διαφορετικός χρόνος
Ίδιος χώρος	(Συνάντηση) Τηλέφωνο	Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο
Διαφορετικός χώρος	Τηλεδιάσκεψη Ηλεκτρονική συνομιλία Τηλέφωνο	Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο Τηλεομοίτυπο

Πίν. 1 Οι δυνατότητες επικοινωνίας σε σχέση με το χώρο και το χρόνο

Σχ. 6 Υπηρεσίες στους χρήστες

Από την άλλη, οι υπηρεσίες που μπορεί να παρέχονται από συγκεκριμένη βιβλιοθήκη

στους χρήστες όταν βρίσκονται σε απόσταση από αυτή, είναι όπως στο σχήμα 6.

Χωρίς να υπάρχει δυνατότητα στην παρούσα φάση μιας λεπτομερούς καταγραφής των σχετικών υπηρεσιών που παρέχονται ή δεν παρέχονται από τις ελληνικές βιβλιοθήκες, έγινε μια αρχική διερεύνηση της παρουσίας τέτοιων δυνατοτήτων, όπως φαίνεται μέσα από τις ιστοσελίδες ακδημαϊκών, ειδικών και δημόσιων βιβλιοθηκών. Διαπιστώνεται ότι, από τις παραπάνω λειτουργίες του σχ. 6, παρουσιάζονται μόνο το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και η πρόσβαση. Το πρώτο, συνήθως με τον απλό τρόπο αποστολής μηνύματος και σπάνια με τη δυνατότητα συμπλήρωσης κάποιας φόρμας ανάλογα και με το θέμα. Η πρόσβαση αφορά οπωσδήποτε την ελεύθερη πρόσβαση στον κατάλογο της συγκεκριμένης βιβλιοθήκης, την πρόσβαση σε διάφορους ιστοτόπους που είναι ελεύθεροι για χρήση στο Διαδίκτυο, καθώς και την πρόσβαση σε ηλεκτρονικά περιοδικά και σε επιλεγμένες βάσεις δεδομένων, με έλεγχο (με κωδικό πρόσβασης ή με αναγνώριση της ηλεκτρονικής διεύθυνσης της μηχανής IP). Και πάλι, οι δυνατότητες αυτές παρουσιάζονται σε μεγάλη ανάπτυξη στις ακαδημαϊκές και σε λίγες ειδικές βιβλιοθήκες, ενώ οι δημόσιες βιβλιοθήκες και τα αρχεία έχουν ακόμη μικρότερη συμμετοχή στις δυνατότητες. Για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, χρειάζεται να αναπτυχθούν και να προωθηθούν ακόμη περισσότερο και περισσότερες υπηρεσίες από μακριά, που δεν θα παρέχονται μόνο στο πλαίσιο των φυσικών χώρων του ιδρύματος (όπως συνήθως ορίζει η αυθεντικοποίηση με διεύθυνση IP), ενώ είναι επιτακτική και η διεκδίκηση συμμετοχής τους με ουσιαστικό ρόλο και λόγο στα προγράμματα εκπαίδευσης από απόσταση.

Σε σχέση με την επικοινωνία από μακριά, έχει ενδιαφέρον η παρουσίαση της περίπτωσης στη Βιβλιοθήκη του ΤΕΕ, που εξυπηρετεί κυρίως μηχανικούς. Γενικά, έχουν γίνει διεθνώς δεκάδες έρευνες για τη συμπεριφορά των μηχανικών ως χρηστών βιβλιοθήκης και ένα από τα κύρια ζητήματα είναι αυτό της προσβασιμότητας, που συνδέεται με τις ιδιαίτερες απαιτήσεις της συγκεκριμένης επαγγελματικής κατηγορίας.

Σε έρευνα που έγινε πριν από 3 χρόνια και συγκεντρώθηκαν τα αιτήματα των χρηστών που έφτασαν με τηλεομοίτυπο ή με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο τα έτη 2000 και 2001, διαπιστώθηκε ότι οι μηχανικοί, χρήστες της Βιβλιοθήκης, που επικοινωνήσαν με τηλεομοίτυπο ήταν περισσότεροι από αυτούς που χρησιμοποίησαν το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, ότι η ηλικία και η επαγγελματική εμπειρία είχαν επίδραση στη χρήση τεχνολογίας και συστημάτων πληροφόρησης, ότι ο τόπος διαμονής παίζει ρόλο στη χρήση υπηρεσιών βιβλιοθήκης, ότι είχαν ελαφρά μεγαλύτερη προτίμηση στην επίσκεψη στη φυσική βιβλιοθήκη από τη χρήση απομακρυσμένων υπηρεσιών. Η έρευνα επαναλήφθηκε για τα στοιχεία του 2003, όταν ήδη είχαν αναπτυχθεί καλύτερες υπηρεσίες πληροφόρησης. Οι μηχανικοί γενικά φάνηκε να έχουν μεγαλύτερη εξοικείωση με την ηλεκτρονική επικοινωνία, ο αριθμός των αιτημάτων με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, όχι μόνο αυξήθηκε αλλά και ξεπέρασε αυτόν με τηλεομοίτυπο. Τα αιτήματα αφορούσαν σε ποσοστό 62% δανεισμό, 30% πληροφορίες για διάφορα σχετικά θέματα και 8% νομοθεσία. Εξ άλλου, η διαπίστωση ότι τα αιτήματα σε πολύ μεγάλο ποσοστό προέρχονταν από πολιτικούς μηχανικούς και αρχιτέκτονες, μπορεί να οδηγήσει και στην ανάγκη βαθύτερης διερεύνησης των αναγκών και των δυνατοτήτων εξυπηρέτησης.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να εκφράσω τον προβληματισμό μου σε ό,τι αφορά τόσο

το επίπεδο ανάπτυξης υπηρεσιών πληροφόρησης σε ή από απόσταση, όσο και την αναγκαιότητα διερεύνησης των ζητημάτων, τόσο σε επίπεδο είδους βιβλιοθήκης, όσο και σε επίπεδο κοινότητας χρηστών. Η απόσταση αποτελεί ακόμη το φυσικό εμπόδιο για να γίνει πραγματική η εικονικότητα των υπηρεσιών πληροφόρησης που παρέχουν οι ελληνικές βιβλιοθήκες. Το ξεπέρασμα του εμποδίου αυτού είναι, πέρα από όλα τα άλλα και πέρα από την τεχνολογική επιταγή («να ακολουθήσουμε αυτό που κάνουν και οι άλλοι»), και δείγμα δημοκρατικής λειτουργίας της κοινωνίας που σέβεται τους ανθρώπους της και που χρησιμοποιεί την τεχνολογία και την κάνει πιο προσιτή και πιο κοντινή σε όλους.

Βιβλιογραφία

Adams, C. (1998). Network Topologies and virtual places. *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 88, No 1, pp. 88-106.

Bachelard, Gaston (1982). *Η ποιητική του χώρου*, Αθήνα, Εκδόσεις Χατζηνικολή (μτφρ. του *La poetique de l' espace*. Paris, Presses Universitaires de France, 1957).

Batty, Michael (1997). Virtual Geograhy, *Futures*, Vol. 29, No 4/5, pp. 337-352.

Castells, Manuel (1989). *The informational city*. Oxford : Blackwell.

Castells, Manuel (2000). *The rise of the network society*. Oxford : Blackwell.

Hubbard, Phil., Lilley, Keith (2004). Pacemaking the modern city : the urban politics of speed and slowness. *Environment and Planning D: Society and Space*, Vol. 22, pp. 273-294.

Jordan, Robert Thayer (1970). *Tomorrow's Library : Direct Access and Delivery*. New York : Bowker.

Toraki, Katerina (2001). Remote users in the virtual library: need for diversification? In: *4th Libraries without walls conference, Cerlim*, Lesvos Greece, September 16, 2001. (Libraries Without Walls 4: The Delivery of Library Services to Distant Users, edited by Peter Brophy, Shelagh Fisher, and Zoë Clarke. London : Facet Publishing, 2002, pp. 208-216).
<http://www.cerlim.ac.uk/conf/lww4/slides/toraki.ppt>

Λαζαρίδης, Παντελής. *Πόλη και κοινωνία. Ιδεολογία, κοινωνιολογική θεωρία και σχεδιασμός : τέσσερα κείμενα του Manuel Castells*. Αθήνα: Νέα Σύνορα.

Φούρκα, Βασίλης (2001). Η πόλη στον κυβερνοχώρο : Ευρώπη και Μάντσεστερ, 1989–2000. *Τόπος*, τεύχ. 17, σελ. 180-167.

Παραπομπές

¹ Από το κείμενο του Manuel Castells για την κοινωνιολογία της πόλης, στο βιβλίο: Λαζαρίδης, Παντελής. *Πόλη και κοινωνία. Ιδεολογία, κοινωνιολογική θεωρία και*

σχεδιασμός: τέσσερα κείμενα του Manuel Castells. Αθήνα, Νέα Σύνορα, σελ. 32

² Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί επίσης τον όρο “cspace” για να υποδηλώσει τη χρήση των υπολογιστών σε διάφορες δραστηριότητες, όπως παιχνίδια, επεξεργασία κειμένου, σχεδιασμό κλπ, χωρίς την απαραίτητη χρήση δικτύων.

³ Από το κείμενο του Manuel Castells για την κοινωνιολογία της πόλης, στο βιβλίο: Λαζαρίδης, Παντελής (Πόλη και κοινωνία. Ιδεολογία, κοινωνιολογική θεωρία και σχεδιασμός: τέσσερα κείμενα του Manuel Castells. Αθήνα, Νέα Σύνορα., σελ. 31.

⁴ Στο ίδιο.

⁵ Οι έννοιες στα εισαγωγικά δικές μου

⁶ Castells, Manuel (2000). *The rise of the network society*. Oxford, Blackwell, σελ. 355. Ο συγγραφέας, στο σχετικό κεφάλαιο, κάνει μια εκτενή αναφορά στην ανακάλυψη του αλφάβητου από τους Έλληνες το 700 π.Χ. και στο ρόλο που έπαιξε στη συνέχεια στην επικοινωνία, αρχικά ο γραπτός λόγος και στη συνέχεια η χρήση των πολυμεσικών πόρων – κείμενα, ήχος και εικόνα – για να οδηγηθούμε στις λεωφόρους της πληροφορίας (information superhighways).

⁷ Ο όρος «εικονικοί χρήστες» δεν γίνεται δεκτός από την γράφουσα, αφού οι χρήστες, ως υπαρκτά άτομα, έχουν φυσική υπόσταση ούτως ή άλλως, ενώ η βιβλιοθήκη ως «εικονική» μπορεί και να μην έχει πάντα ένα φυσικό αντίστοιχο χώρο.